
RELEVANȚA „ECOLOGIEI OBSCURE” ÎN FILOSOFIE ȘI ARTĂ

Anghelina SUCEVEANU

Universitatea de Stat din Moldova, Departamentul Filosofie și Antropologie, dr., conf. univ.
Chișinău, Republica Moldova

Autorul corespondent: Suceveanu Anghelina, an.suceveanu@yahoo.com

THE RELEVANCE OF "DARK ECOLOGY" IN PHILOSOPHY AND ART

Starea actuală a naturii este caracterizată ca o criză ecologică globală. O criză ecologică este înțeleasă ca o perturbare planetară a echilibrului proceselor naturale provocate de om, este o consecință a impactului asupra biosferei într-un volum ce depășește posibilitățile de adaptare a acesteia. Influența activității umane asupra naturii duce la o schimbare globală a tuturor componentelor sale. Diversitatea speciilor biologice este în scădere, în timp ce rata de dispariție a depășit rata naturală de câteva ori. Atmosfera (o creștere a bioxidului de carbon etc.), hidrosfera (poluarea apelor Oceanelor etc.) și litosfera (distrugerea acoperirii solului) sunt reduse treptat la o stare nepotrivită pentru viață. Există o creștere a tuturor tipurilor de poluare: fizică, chimică, biologică și nu în ultimul rând, informațională. Impactul tehnogen asupra naturii poate duce la apariția unui mediu, în care, parametrii fiind nepotrivii vieții umane, la rândul său pot provoca procesul de dispariție al omului ca specie biologică.

Situația crizei ecologice reflectă problema neconcordanței dintre starea naturală a omului și condițiile artificiale de viață create de aceasta. Întrucât natura înconjurătoare și natura corporală a oamenilor sunt indisolubil legate, un mediu artificial dezechilibrat este incompatibil cu existența omului ca ființă naturală. Ca soluție la această problemă, se consideră posibilitatea schimbării naturii omului în sine pentru a elimina conflictul cu natura și tehnosfera agresivă. Se pune întrebarea cu privire la posibilitatea rezolvării problemei crizei ecologice doar prin impact economic și juridic asupra societății. În opinia noastră, utilizarea măsurilor economice și legale pentru rezolvarea problemelor de mediu este insuficientă. Criza ecologică este cauzată de vectorii civilizației care au direcționat mișcarea către valori și categorii specifice, fără a căror corecție este imposibil să se înceapă schimbări radicale. Pare necesar să se ia în vedere premisele filosofice ale crizei ecologice. Aceasta presupune recunoașterea principiului filosofic de bază: considerarea lumii ca pe un mediu integral, în care toate elementele sunt în relație directă cu întregul. Criza de mediu nu este doar o consecință a crizei energetice, etc. Toate aceste motive pot fi atribuite problemelor de interacțiune dintre om și natură și într-un sens mai larg - problemelor de natură culturală și socială. În literatura filosofică sunt propuse multe modalități de rezolvare a problemelor „operei” ecologice ale civilizației, precum și critica lor. Un loc special îl ocupă orientarea sub numele de „Ecologie sumbră”.

Problema principală pe care o abordează susținătorii „Ecologiei sumbre” este relația dintre om și natură, om și lumea înconjurătoare. Timothy Morton, fondatorul acestei orientări, consideră că oamenii în era numită „antropocen” (era geologică în care influența omului asupra geosferei a devenit vizibilă și ireversibilă) au început să influențeze nu numai propriile vieți, ci planeta în ansamblu. Merită de a menționa că „Ecologia sumbră” nu clasifică amprentele umane ca „bune” sau „rele”, sunt pur și simplu ireversibile. T. Morton oferă mai multe exemple ca puncte de plecare a influenței umane:

primii plugari care au început să planteze plante în sol, schimbând peisajul; revoluția industrială și emisiile în aer; bomba atomică care a schimbat fundalul de radiații al planetei. Fiecare dintre aceste procese sunt importante în sensul că schimbă relația dintre om și Natură.

Aspecte similare a acestei probleme au fost abordate pe parcursul istoriei filosofiei, în mod deosebit de-a lungul sec. al XX-lea, dar T. Morton le include într-o discuție pe un subiect dureros, despre ecologie, ținând în mod constant cititorul în suspans, forțându-l să se confrunte cu situații mentale „incomode”, în care concepțiile familiare nu mai funcționează și lumea pare complicată și instabilă. Acest sentiment de a reflecta asupra lucrurilor, asupra cunoștințelor de care dispunem, este modul în care un filosof activează din punct de vedere teoretic și valoric. La prima vedere poate părea că o astfel de strategie este mai tipică pentru ficțiune. T. Morton reușește să evite problema „persoanei a treia”, atunci când cititorul este îngrădit de lume într-un cadru impenetrabil și percepe situația nu ca ceva personal, dar ca o poveste care poate fi observată.

Un alt concept utilizat de T. Morton este hiperobiectul – un obiect care nu diferă structural de oricare altul și este constituit din partea exterioară și partea interioară, ascunsă, necunoscută observatorului. Diferă hiperobiectul de alte obiecte doar ca mărime – ceva uriaș, care depășește abilitățile mintale umane în limitele spațio-temporale, contactul cu acesta este plin de consecințe pentru om. Într-un anumit sens, umanitatea însăși a devenit un hiperobiect – cel puțin după debutul erei antropocene. T. Morton se opune înțelegerii obișnuite a lumii neclare, indeterminate, instabile, obscure. Latura obscură a hiperobiectului poate fi studiată numai cu ajutorul unei formulări diferite a întrebării, metodologiei și modalităților de percepție. Încălzirea globală este un exemplu de hiperobiect. Schimbările climaterice globale încetează să mai fie o poveste de groază sau o presupunere teoretică, devenind o rutină zilnică urgentă pentru majoritatea oamenilor: anomalii climatice, dezastre naturale, o creștere a nivelurilor de temperatură – umanitatea într-o eră de incertitudine. Nu este vorba de faptul că protecția mediului este un element important al agendei media, în special în țările europene, ci doar că clima, spre deosebire de majoritatea obiectelor din epoca „post-adevărului” știe să „vorbească” singură și va trebui luată în calcul.

În loc să creeze iluzia controlului și să vorbească despre prevenirea consecințelor negative, proiectul lui T. Morton propune să recunoaștem complexitatea naturii, în care nu există reguli sau rețete gata făcute. Mai mult, consecințele schimbărilor climatice nu pot fi abordate, ci mai degrabă trebuie să ne învățăm să coexistăm cu ele. „Ecologia sumbră” propune modalitatea de a convețui cu o lume care se schimbă indiferent de modul în care omenirea vrea să o vadă. Proiectul lui T. Morton se înclină mai mult spre indiferență și seninătate. Se pare că totul se prăbușește, dar asta atrage: de aici apare sentimental unui nou început, incertitudinea. „Sumbul” nu este doar o condiție prealabilă metodologică pentru a găsi noi modalități de a discuta despre natura, ci și o parte a esteticii a acestui proiect, ce se reflectă în operele de artă.

Deci, „Ecologia sumbră” învață să nu ne fie frică de incertitudine, ci, dimpotrivă, să o percepem ca ceva pozitiv, ca pe un punct de plecare, care va permite să construim noi relații cu alte obiecte. Incertitudinea este considerată ca o trăsătură esențială nu numai a cunoștințelor, ci a atitudinii în general. În loc să vadă incertitudinea ca pe o problemă, „Ecologia sumbră” stabilește sarcina de a învăța să coexiste cu ea. Pentru a face acest lucru, „Ecologia sumbră” își propune nu numai să acorde atenție la latura ciudată, sumbră a lucrurilor, dar latent începe să considere această latură ca fiind singura reală. Ca urmare, neglijează în mod sistematic acele zone ale existenței umane care sunt axate pe transparentă, în special viața publică și politică.